

## Obratlovci dolního Labe

**Tento příspěvek je pokračováním volného cyklu článků věnujících se tzv. dolnímu Labi (Živa 2006, 6: 256; 2007, 3: 126–128; 5: 194; 2008, 2: 80–82), poslednímu souvislému, asi 40 km úseku jen omezeně regulované velké řeky v České republice, která v této části protéká nejprve mezi kopci Českého středohoří a následně si prorazila cestu mezi skalami Labských pískovců. Tato řeka spolu s přílehlou nivou tvoří unikátní prostředí nejen v národním, ale minimálně také ve středoevropském kontextu. Je to území s mimořádnou koncentrací přírodovědných i estetických hodnot. Proč tomu tak je? Regulace menšího rozsahu, které zde proběhly začátkem 20. stol., neznamenaly zničení charakteru řeky. Díky přírozenému charakteru říční nivy, podmíněnému kolísáním vodní hladiny během roku, se zde můžeme dosud setkat s celou řadou velmi zajímavých druhů obratlovců. Vzhledem k nadmořské výšce je toto území důležité i z pohledu hypsometrického, neboť se nacházíme na nejnižších místech naší republiky (hladina Labe ve Hřensku je svými 115 m n. m. nejnižším místem v ČR). Další důležitou okolností je pestrý reliéf, zejména v úseku mezi Děčínem a Hřenskem, kde se řeka prořezává místy až 300 m hlubokým kaňonem s rozmanitými mikroklimatickými podmínkami, které jsou ještě umocněny orientací ke světovým stranám a také tím, že řeka teplotně ovlivňuje dno údolí. Dnes si přiblížíme, které druhy obojživelníků, plazů, ptáků a savců tento unikátní kout obývají.**

Vlastní řeka a její přílehlá niva je pro tyto skupiny obratlovců stanovištěm pro rozmnožování, resp. místem pravidelného výskytu, důležitou migrační trasou i významným zimovištěm.

Pro rámcovou představu o druhovém bohatství Labe a přílehlé nivy uvedu několik čísel. Celkem zde bylo zjištěno 9 druhů obojživelníků (v ČR celkem 21 druhů). Populace dvou z nich však již z této oblasti ustoupily – blatnice skvrnitá (*Pelobates fuscus*) a ropucha zelená (*Bufo viridis*, nově *Pseudepidalea viridis*). Skupina plazů byla zastoupena 8 druhy (z celkem 11 známých v ČR), z nichž želva bahenní (*Emys orbicularis*) a užovka podplamatá (*Natrix tessellata*) už patří také mezi vyhynulé. Nejpočetnější skupinou jsou ptáci, kterých bylo u dolního Labe dosud zjištěno 141 druhů, z nichž 65 zde hnízdí pravidelně a 7 nepravidelně; 47 druhů tu zimuje pravidelně a 22 nepravidelně. Savci jsou zastoupeni 49 druhy.

Co ovlivňuje a předurčuje tato velká čísla? Především vysoká kvalita vody a zachovalost říční nivy. Díky pozvolnému přechodu z vodní do suchozemské fáze zde nalezneme pestrou škálu specifických biotopů. Říční nivou tvoří mozaika různých využívaných ploch od lužního lesa přes vysokostébelnou vegetaci s rozptýlenou zelení až po pravidelně obhospodařované plochy a také zastavěné části.

V současnosti se v silných populacích v poříčních tůňkách, slepých ramenech a v prostoru některých zadržovacích hrází pravidelně rozmnožuje, kromě jiných druhů obojživelníků, skokan skřehotavý (*Rana ridibunda*; nově *Pelophylax ridi-*

*bundus*). Velkou zajímavostí je početná populace mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*). S mloky se přímo u Labe setkáme sice spíše výjimečně, ale podél menších labských přítoků jsou poměrně hojní. Je zajímavé, že část populace vykauze rozmístění skvrn, které se spojují do souvislých pruhů tak, jak je to charakteristické pro západoevropský poddruh *Salamandra salamandra terrestris*. Kolegové v Sasku obvykle udávají ze svého území tento poddruh, zatímco z České republiky se naopak tradičně uvádí pouze středoevropský nominotypický poddruh *S. salamandra salamandra*.

Z plazů stojí za povšimnutí výskyt ještěřky živorodé (*Zootoca vivipara*), která se zde díky charakteru území (inverzní klima, říční fenomén) vyskytuje v nejnižší nadmořské výšce v České republice – 117 m n. m. (jinak jde hlavně o druh podhorských až horských poloh, vyjma pannonických populací), a také ještěřky obecné (*Lacerta agilis*), jež často využívá obnažené štěrkopískové náplavy v říčním korytě ke slunění.

### Ptačí fauna

Pro ptáky představuje území významnou migrační trasu, nezamrzající velmi úživné zimoviště a také hnízdiště. V úsecích se štěrkopískovými náplavy pravidelně hnízdí písík obecný (*Actitis hypoleucos*), druh jen s ostrůvkovitým výskytem v ČR a řazený mezi ohrožené kvůli regulačním úpravám řek. V r. 1994 bylo v prostoru státní hranice prokázáno hnízdění morčáka velkého (*Mergus merganser*) a s velkou pravděpodobností morčák zahrnil v r. 2008

také v okolí Děčína. Tento druh patřící mezi vrubozobé je zajímavý tím, že se živí rybami, hnízdí v dutinách stromů a dolní Labe je jeho pravidelným zimovištěm (podle průběhu zimy zde bývá 100–200 jedinců). V porostech lužních dřevin staví své charakteristické hnízdo moudřiláček lužní (*Remiz pendulinus*) a pravidelně tu hnízdí i slavík obecný (*Luscinia megarhynchos*). V úsecích nivy porostlých vysokostébelnou vegetací hnízdí bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*) a v poslední době také bramborníček černohlavý (*S. torquata*), dále cvrčilky říční a zelená (*Locustella fluviatilis* a *L. naevia*) a strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*). Jelikož všechna přirozená hnízdiště břehule říční (*Riparia riparia*) již zanikla nebo byla zničena, využívá dnes tento pták pouze některé nábrežní zdi s drenážními otvory. Počet těchto náhradních hnízdišť se podařilo ve spolupráci s Povodím Labe, s. p., zvýšit přímo na děčínském nábreží na trojnásobek, tj. 15 nor. Dalších několik desítek drenážních otvorů využívaných ke hnízdění je v Děčíně – Křešicích a v Děčíně – Vilsnici. Na několika místech můžeme objevit též hnízdo ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*). V posledních letech se zde nejen v době zimování, ale také v období hnízdění pravidelně objevuje orel mořský (*Haliaeetus albicilla*).

### Savci dolního Labe

Zřejmě jedním z nejvýznamnějších druhů savců, s nímž se lze setkat podél dolního Labe, je největší hlodavec Evropy bobr evropský (*Castor fiber*). Jeho návrat na konci 80. let 20. stol., tedy přibližně po stoleté absenci způsobené člověkem, byl velkou událostí. Nivu osídlili jedinci, kteří se sem postupně dostali z německých lokalit, kde nikdy nebyli vyhubeni. Je to jediná původní (autochtonní) populace tohoto druhu na území ČR, na jiných místech (např. na Moravě) žijí populace původem ze znovuovsazených (reintrodukovaných) zvířat.

Labská niva hostí velmi bohaté a pozoruhodné společenstvo drobných zemních savců. Zoogeograficky zajímavým druhem je myšice temnopásá (*Apodemus agrarius*), která podél řeky proniká až k Ústí nad Labem. To opět potvrzuje velký význam Labe jako migrační trasy. Podle kontrolních odchytů se zdá, že se zde myšice temnopásá vyskytuje každoročně, a to zejména v úseku mezi Děčínem a státní hranicí. V některých letech dokonce patří mezi dominantní složku společenstva drobných zemních savců. (Myšice temnopásá zasahuje jinak na území ČR jen velmi okrajově v některých severních oblastech.) Pravidelně jsou tu zjišťováni rejsec vodní (*Neomys fodiens*), myška drobná (*Micromys minutus*) a vzácně také rejsec černý (*N. anomalus*). Labské pískovce jsou jedním z mála míst, kde se vyskytují společně všechny tři v Čechách žijící druhy plchů včetně velmi vzácného plcha zahradního (*Eliomys quercinus*). Z historického hlediska je zajímavé pronikání křesy obecné (*Rattus rattus*), v Čechách ve srovnání s potkanem (*R. norvegicus*) vzácnější.

Další druh savce, který tu bývá celoročně, je vydra říční (*Lutra lutra*), a to nejen jako stálý obyvatel, ale Labe představuje také významné spojení mezi populacemi



1



2



3



4

vyder v Německu, na Ploučnici a v národních parcích České Švýcarsko a Saské Švýcarsko (NP Sächsische Schweiz).

Území je velmi atraktivní rovněž pro netopýry, kterých zde bylo zjištěno 14 druhů. Tato poměrně vysoká koncentrace netopýrů na relativně malé ploše je způsobena kombinací vlivu velkého vodního toku, otevřených polopřirozených ploch (louky), synantropních ploch, lesních ekosystémů (často přirozeného charakteru) a také četných jeskyní a puklin tvořících významná zimoviště. To vše představuje pro tuto skupinu savců velmi atraktivní, pestré a úživné prostředí. Početní stavy zimujících vrápenců malých (*Rhinolophus hipposideros*) v posledních letech pomalu narůstají, ve skalních puklinách bylo prokázáno zimování netopýrů rezaových (*Nyctalus noctula*) a netopýrů hvízdavých (*Pipistrellus pipistrellus*). V nedávné době byl zaznamenán také výskyt netopýra parkového (*P. nathusii*).

Z výše uvedeného vyplývá, že dolní Labe představuje výjimečný úsek velké řeky, na němž se jen omezenou měrou pode-

psaly regulační a kanalizační zásahy a který má výjimečně cenná stanoviště a hostí společenstva i druhy přesahující rámec nejen České republiky a střední Evropy, ale významných i z pohledu celoevropského. Jakékoli pokusy o výstavbu jednoho či dvou vodních stupňů, spojené s následnými regulacemi, povedou jednoznačně ke zničení tohoto evropského unikátu, a to bez náhrady, neboť zásahy do takto citlivých ekosystémů jsou nenapravitelné.

1 Bramborníček černohlavý (*Saxicola torquata*) v zimním přístavu v Děčíně

2 Kaňon Labe mezi Děčínem a státní hranicí. Foto V. Sojka

3 Štěrkopískové náplavy patří mezi unikátní a v ČR mimořádně ohrožená stanoviště.

4 Břehule říční (*Riparia riparia*) u hnízda v drenážním otvoru v nábřeží Labe

5 Samice morčáka velkého (*Mergus merganser*) v dubnu na Labi v Děčíně.

Tito ptáci v ČR hlavně přezimují, jen vzácněji i hnízdí. Snímky M. Rohlíka, není-li uvedeno jinak



5